
h. c. artmannról

ORAVECZ IMRE

Végy ennyi és ennyi Krúdyt, ennyi és ennyi Nagy Lajost, ennyi és ennyi Weörest és add hozzá, ami ezekből hiányzik és Artmannban megvan. Valahogy így kezdődne a poétikai recept, ha nem volna eleve reménytelen vállalkozás megpróbálkoznunk vele. Féligazságokat jobb nem kimondani — nem az igazságra vezetnek. Bármí, ami Artmannra áll, annak az ellenkezője is igaz. Nála igazán nem tudni, hol ér véget a mű, és hol kezdődik a valóság. Konrad Bayer, a Wiener Gruppe egy másik alapító tagja írta róla, amit később jómaga öngyilkosságával ugyan megcáfolt: „Nekem ő példa volt és bizonyosság, hogy a költői egzisztencia lehetséges.” Ez a kijelentés a költészetre mint életformára céloz, amelyet Artmann-nak oly zseniális módon sikerült megvalósítania: kamaszéveitől kezdve ügyesen eltüntetett és mesterségesekkel pótolta maga után minden fontos életrajzi nyomot — biográfus legyen a talpán, aki majd eligazodik a stülizált tények szövevényében!

A világrajövet időpontja szemtanúk szerint 1921, bár a költőnek kedvesebb az 1621-es esztendő, mivelhogy az anyakönyvező öreg plébános bizonytalan kezeírása állítólag így is olvasható. Közelebb jutunk az artmanni világhoz, ha egyszerűen és szerényen beérjük azzal, hogy a Szűz jegyében született St. Achatz am Walde-ban, ebben a megint inkább képzelt, semmint alsó-ausztriai helységben. Ennek a titkolózásnak, kódosításnak természetesen funkciója van, miként számosabb álneveinek is: Hans Carl Bronislavius Artmann, Artmann de Rutherford, Hieronimo Caspar Laertes de Artmano etc., etc. A korai Ib Hansen kivételével mindegyiknek része valamilyen formában az Artmann szó. És ez a név már önmagában is írói program. Hirdeti viselőjéről a leglényegesebbet: tudatosan művésznék lenni, nem többnek, és nem kevesebbnek.

De Artmann nemcsak a neveket változtatja szüntelenül, hanem életének változatos színhelyein Ferenc József-földtől le egészen Gibraltárig a korokat is. Tegnap még névtelen kelta bárdok közt, ma Villonnál, holnap Ramón Gómez de la Serna társaságában érzi otthon magát. Ha vala-

kire, akkor rá minden bizonnyal áll az, amit Schiller a költőről mond: „A költő mindenkinek kortársa.” Modern Próteuszként ezer meg ezer változata van életben és műben egyaránt. Nincs irodalmi irány, iskola, modor, amibe bele ne venné magát. Ha kell, nyelveket talál ki, sosem volt szokat, ő, aki — rejtély, hogyan csinálja! — több tucat nyelvet beszél ugyan, de egy kereskedelmi iskolai közjátéktól eltekintve sosem részesült magasabb szintű intézményes képzésben. Csupán az alakok, a nevek, a pózok változnak, Artmann — talán éppen e képesség ő maga — marad.

Par excellence költő, aki mindent tud, és annál is többet. Műveit lehetetlen volna számba venni. Már csak azért is, mert ő se tud mindről — jó pár még kéziratkorában elveszett az ötvenes években. Írt barokk költeményt, perzsa quatrain, dialektusverset, gregueriát, hosszúverset, hangverset, ráolvasást, mesét, mondókát, chansont, színművet, elbeszélést, horrort, detektívtörténetet, fantazmagóniát, operát, pantomimet, készített montázst és különféle meghatározhatatlan fajtu szövegeket. Felváltva volt: népköltő, kínai udvari poéta, dadaista, minnesänger, románcszerző, regős, sámán — illetőleg világotutazó, érdemdús polgár, gáláns lovag, verekedő, előkelő dandy, korhely, csendháborító, anarchista, motorszerelő, gazdag kalmár, pásztor, detektív, agitátor, huszár, tábori kürtös, monarchista, zsoldos, felfedező, szabadcsapat tagja, fáraó, szabad-ságharcos, alkimista — mikor minek képzelte magát.

Témái igen változatosak. A sokféleség azonban egységgé szerveződik életművében. Mert Artmann képessége a költőé: össze tudja egyeztetni a különbözőt, amit térben és időben kalandozva eléje vet a sors: a szürrealista ötletet, a pop-geisztust, a realista módszert, a nonsense-hatást — ha éppenséggel csak a századfordulóig van kedve visszamenni — éppúgy, mint más síkon a finomat és nyerszet, a derűset és komorot, a könnyedet és súlyosat, a fenségeset és alantásat. És ami leginkább jellemzi, nem ismer hasznavehetetlent — számára az irodalomban a régi is, az új is egyformán értékes. Szertelen és nyugtalan. Alig kapott bele valamibe, máris más foglalkoztatja. Így munkái töredékesek. Ám éppen ez igazi erősségük.

Az itt közölt prózák a „Szorgalom és ipar” című kötetből valók. Ez a sorozat a mesterségek és foglalkozások látszólag ártatlan leírása. Megállapítások, meghatározások, észrevételek sorakoznak számozott bekezdésekből álló fejezetekben az érintettek perspektívájából elmondva és magától értetődően. Mindegyik kivétel nélkül olyan darab, amelyben megcsodálhatjuk az artmanni erényeket: eleganciát az előadásban, szellemességet a fogalmazásban, leleményességet a bonyolításban, bravúroságot a szerkesztésben, humorosságot a hangvételben. Megannyi feltámasztott hangulat, régi meghittség, szándékolt naivság, apró finomság, szakszerű leírás, agyafúrt csavartság — iskolás kijelentő mondatokban. *Schüleraufsatzdeutsch* — mondaná a német. És mindez mintegy mellékesen egy banális valóság leleplezése a banális megnevezés révén.